

ЗАХИСТ ПРАВА НА ПРИВАТНІСТЬ: ДИНАМІКА СВІТОГЛЯДНО-МЕТОДОЛОГІЧНИХ ОСНОВ (за матеріалами практики Європейського суду з прав людини)

О. ПАНКЕВИЧ
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри
адміністративно-правових дисциплін
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

Минає десятий рік відтоді, як Верховна Рада України ратифікувала Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція). Цей знаменний факт спричинив виникнення не лише комплексу відповідних міжнародних правовідносин за участю нашої держави, а й внутрішньодержавних правовідносин, пов'язаних із дією Конвенції як невід'ємної частини національного законодавства відповідно до ст. 9 Конституції України. Окрім того, ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» прямо проголосила Конвенцію і практику Європейського суду з прав людини (далі — ЄСПЛ, Суд) джерелом права [1].

Зважаючи на те, що право, розроблене Судом на основі положень Конвенції, «все більше і більше набуває характеру справжнього *jus cogens* (загального права) у царині прав людини» [2, 12], актуальність досліджень практики ЄСПЛ видається безсумнівною. У цій публікації зосередимо увагу на деяких, з нашої точки зору, особливо цікавих та

показових його рішеннях у справах щодо скарг на порушення державами положень ст. 8 Конвенції. У такому контексті актуальність обраної теми статті додатково обумовлена ще й тим, що у наш час — час надшвидкого розвитку найновіших технологій — право на приватність («серцевину» якого є питання, пов'язані зі здобуттям, зберіганням і поширенням інформації про особу; з тією мірою, з якою людина може контролювати доступ інших людей та державних органів до цієї інформації, і з можливістю для індивіда зберегти свою анонімність) особливо часто піддається загрозам його порушення.

Питання тлумачення та забезпечення означеного права (зміст якого охоплює повагу до приватного та сімейного життя людини), у тому числі у рішеннях Суду, досліджували такі вітчизняні та іноземні дослідники, як Н. Беляєва, Д. Гудима, Т. Дудаш, І. Михайленко, С. Мішуровська, Б. Неделек, С. Погребняк, П. Рабінович, С. Рабінович, М. де Сальвія, В. Серьогін, Т. Фулей, Г. Христова, Ж. Чевичалова, С. Шевчук та ін. Проте, зважаючи на складність

і багатогранність таких проблем, доводиться констатувати нагальну потребу у подальших наукових розвідках з цієї проблематики.

Відтак метою статті є загальнотеоретичний та філософсько-правовий аналіз практики ЄСПЛ щодо захисту права людини на приватність (зокрема в аспекті його відмінностей між комунітаристськими, лібералістичними та потестарними інтерпретаціями).

На наше переконання, було б доволі необачним (а подекуди і просто шкідливим — як для юристів-практиків, так і для дослідників-теоретиків) залишати поза увагою ту обставину, що рецепти вирішення будь-яких складних правових проблем мають певне філософське підґрунтя, інколи не зовсім усвідомлюване навіть самими суб'єктами права. Не є винятком і практика ЄСПЛ, у тому числі щодо захисту права на приватність: його рішення значною мірою детерміновані свідомою чи несвідомою прихильністю суддів ЄСПЛ до тієї чи іншої філософської позиції, їхніми світоглядно-етичними переконаннями й підходами.

Конвенція — стрижневий акт європейської правозахисної системи — формує у ст. 8 право на приватність таким чином: «1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції. 2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб» [3].

Наголосимо, що процитована стаття є черговою ілюстрацією, наочним прикладом поширеного у міжнародно-правових актах та в більшості сучасних конституцій [4, 164] певного конфлікту

між ліберальним закріпленням прав людини (ч. 1 ст. 8) і вимушеним обмеженням їхньої реалізації з підстав, що здебільшого мають так чи інакше певний комунітаристський смисловий відтінок (ч. 2).

Узагальнюючи відповідну практику ЄСПЛ, С. Шевчук виокремлює чотири основні складові права на повагу до приватного життя: інформаційна (включає в себе такі аспекти, як поширення відомостей про особу, збір та обробка персональних даних); фізична (захист фізичної недоторканності особи); комунікативна (безпека та приватність листування, електронної пошти, телефонних розмов та інших видів приватних комунікацій); просторова (охоплює поняття дому, робочого місця, тобто безпосереднього середовища особи) [5, 362]. При цьому, за дотепним висловом Д. Янга, «приватне життя, як слон — воно швидше впізнається, ніж описується» [5, 359].

У своїй практиці ЄСПЛ також не сформулював відповідної дефініції, обмежившись лише зауваженням про те, що «“приватне життя” є дуже широким поняттям, яке не має вичерпного визначення» (див. його рішення у справах «Пек проти Сполученого Королівства», п. 57; «Смірнови проти Російської Федерації», п. 95) [6], а отже, «Суд не вважає за можливе і необхідне дати вичерпне визначення поняттю “приватне життя”» («Німіцт проти Німеччини», п. 29) [7]. Окрім цього, важливо, що у низці справ Суд об'єднав теоретично відмінні одне від одного поняття «приватне життя» і «сімейне життя», створивши нову, не передбачену Конвенцією категорію (або, за висловом Б. Неделека, «преторіанське поняття») «приватне і сімейне життя» [8, 347].

Стосовно поняття «повага» ЄСПЛ наголосив, що останнє теж «визначено нечітко: зважаючи на різноманітність причин і ситуацій, що виникають у Договірних державах, вимоги до цього

поняття будуть постійно і суттєво змінюватись» (п. 67 рішення у справі від 28 травня 1985 р. «Абдулазіз, Кабалес і Балкандалі проти Сполученого Королівства») [9].

Проте у практиці Суду вирізняються, як зазначається у літературі, два магістральні напрями: 1) «право на повагу» як обов'язок невтручання держави у приватну сферу громадян; 2) «право на повагу», що передбачає обов'язок активних дій з боку держави [8, 348–349].

Вже у своєму першому рішенні у справі за ст. 8 Конвенції від 23 липня 1968 р. ЄСПЛ зазначив, що норма, яка міститься у п. 1 цієї статті, «має за мету захист особи від свавільного втручання зі сторони державних органів у приватне і сімейне життя» (*Aff. Linguistique belge*, р. 33) [2, 529]. Це принципове положення звучить рефреном практично в усіх подальших справах за відповідною статтею (пор.: *Marckx*, 31; *Gul*, 38 та ін.) і водночас цілковито узгоджується з постулатами класичного лібералізму (а також лібертаризму «як політичної філософії, що послідовно втілює ідеї класичного лібералізму, розглядаючи ліберальні аргументи і доходючи висновку, що слід жорсткіше обмежити роль уряду та захищати індивідуальну свободу кожного повніше, ніж це робить класичний лібералізм» [10, 41]).

Зокрема, на думку В. Гумбольдта, «гідне осуду будь-яке намагання держави втручатись у приватні справи громадян, якщо таке втручання не є прямим наслідком порушення прав індивіда діями інших індивідів» [11, 649]. Л. Мізес наголошував, що «з точки зору ліберала, завдання держави полягає єдино і виключно у забезпеченні захисту життя, здоров'я, свободи і приватної власності від насильницьких зазіхань. Все, що йде далі цього, є злом. Отже, досить тільки відмовитись від принципу, за яким держава не повинна втручатись у будь-які питання, що тор-

каються індивідуального способу життя, як ми врешті-решт прийдемо аж до його регулювання і обмеження у найменших деталях. Особисту свободу індивіда скасовано. Він стане рабом спільноти, змушеним підкорятися диктату більшості» [12, 11].

З часом у поглядах Суду відбувається еволюція від прихильності до «мінімальної держави» («*laisser-faire*») з її, так би мовити, «негативним» обов'язком невтручання, до визнання позитивних обов'язків держави щодо реалізації прав, гарантованих ст. 8 Конвенції: «Основна мета ст. 8 полягає у захисті окремої особи від свавільного втручання державної влади; вона встановлює певні позитивні обов'язки, покликані забезпечити “повагу” сімейного життя. Однак межі між позитивними та негативними зобов'язаннями, які випливають з цієї статті, важко точно визначити. В обох випадках — і в цьому вони подібні — потрібен справедливий баланс між конкуруючими інтересами окремої особи, з одного боку, і суспільства — з другого, і в обох контекстах Держава має певну свободу розсуду» (*Keegan*, 49; той самий принцип, *Hokkanen*, 55; *Kroon et al.*, 31; *Stjerna*, 38; *Ahmut*, 63) [2, 562], при цьому пошук цього балансу визнається Судом «метою усієї Конвенції» (рішення у справі «*Piz проти Сполученого Королівства*»).

З точки зору визначення філософсько-правового підґрунтя поглядів суддів ЄСПЛ важливим є наголос на положенні про необхідність встановлення «справедливого балансу між конкуруючими інтересами окремої особи і суспільства». Пряме визнання у принципі «справедливого балансу» значущості інтересів спільноти дає підстави не тільки стверджувати про співзвучність підходів Суду із постулатами ліберального комунітаризму [13], а й припускати також їх своєрідне втілення в юридичній практиці. Водночас видається, що представники держави-відповідача часто демонструють відда-

ність суттєво відмінному як від кантійанського лібералізму, так і від ліберального комунітаризму потестарному підходу, фактично ототожнюючи при інтерпретації наведеної формули Суду інтереси суспільства з інтересами держави — організації, яка, на думку деяких представників соціальної етики (Ж. Марітен, П. де Лобьє), слугуючи спільному благу суспільства, має розглядатись як така, що позбавлена власного «спільного блага» [14, 158–159].

У рішенні у справі «*Беррехаб проти Нідерландів*» (1988 р.) ЄСПЛ наголосив: «З поняття сім'ї, на якому ґрунтується ст. 8, випливає, що дитина, народжена від подібного союзу, є *ipso jure* його учасником. Отже, з моменту народження дитини і в силу самого цього факту між дитиною та її батьками виникають відносини, які підпадають під поняття “сімейне життя”, навіть якщо батьки не живуть разом» [15]. Виходячи з конкретних обставин, Суд вважає, що не було досягнуто належного балансу між інтересами сторін і що з цієї причини була відсутня відповідність між застосованими владою заходами (депортація заявника з країни, яка спричинила загрозу розриву його відносин із донькою) і переслідуваною правомірною метою (збереження економічного добробуту країни). Внаслідок цього Суд не може визнати дії влади необхідними в демократичному суспільстві. Таким чином, ЄСПЛ доходить висновку, що мало місце порушення ст. 8. Отже, можна констатувати перемогу ліберального підходу. Але у цій справі видається цікавою особлива думка судді Т. Вільямсона, який вважає, що «незважаючи на їхні стосунки, які мали характер сімейного життя, <...> оскільки в розглянутий період часу заявники не жили разом і батьки дитини не перебували в шлюбі, права першого заявника (депортованого батька. — О. П.) не переважають *інтереси держави-від-*

*повідача*¹, визнані за державою п. 2 ст. 8» [15]. Виділені нами слова ілюструють, що й окремі судді ЄСПЛ ототожнюють інтереси суспільства і держави.

Важливим є концептуальне зауваження Суду про те, що «Конвенція повинна завжди тлумачитися у світлі актуальних умов <...>. Отже, необхідність у відповідних юридичних заходах повинна породити постійне дослідження, зокрема, еволюції (розвитку) *суспільної свідомості*» (Rees, 47; див. також Cossey, 40) [2, 539]. Ця позиція, на наше переконання, не позбавлена, принаймні опосередковано, комунітаристського підґрунтя: «Сутність комунітаризму полягає в тому, що він особливе, первинне значення надає не автономії і суверенітету індивіда, а тій видатній ролі, котру в його життєдіяльності відіграє соціум і конкретно-історичний суспільний контекст. Інакше кажучи, пальма першості віддається тут не соціальному “атому” <...>, а соціальному цілому, яке є необхідною передумовою і запорукою досягнень кожної людини, її самореалізації та самоствердження» [16, 254].

Смисловий зв'язок поглядів суддів ЄСПЛ із комунітаристськими ідеями вбачаємо і в рішенні у справі «Чемпен проти Сполученого Королівства» [17], в якому Суд визнав «володіння заявницею будинком-фургоном *невід'ємною частиною її етнічної самобутності як циганки, що відображає давню традицію цієї меншини, котра впливає із мандрівного способу життя*. <...> Заходи, що стосуються розміщення будинку-фургона заявниці, мають, таким чином, більш широкий вплив на права, ніж вплив на право на повагу житла. Вони також зачіпають її здатність підтримувати її самобутність як циганки, а також вести її особисте і сімейне життя відповідно до цієї традиції (п. 73). <...> Суд зазначає, що серед держав — членів Ради Європи

¹ Тут і далі всі виділення по тексту зроблені автором статті.

з'являється тенденція визнання спеціальних потреб меншин і зобов'язань щодо захисту їх безпеки, самобутності і способу життя (див. зокрема, Рамкову конвенцію про захист національних меншин) *не тільки з метою охорони інтересів самих меншин, а й з метою збереження культурної різноманітності, значущої для всього суспільства* (п. 93). Проте факт належності до меншості з традиційним способом життя, який відрізняється від способу життя більшості суспільства, не надає імунітет від загальних законів, націлених на охорону суспільних цінностей, таких як навколишнє середовище (п. 96)» [17]. Щодо цього Б. Неделек зазначає, що «суд розширив сферу застосування ст. 8, визнавши, що вона гарантує право, специфічне для меншин, а саме: право на повагу їхнього традиційного способу життя» [8, 347].

У справі «*Даджен проти Сполученого Королівства*» (1981 р.) [18] Судом був встановлений принцип, відповідно до якого важливим елементом приватної сфери особи є особиста сексуальна поведінка, яка не може бути заборонена під страхом кримінального переслідування тільки для того, аби «зберегти громадський порядок і пристойності, щоб захистити громадян від того, що шокує і ображає» [19, 115]. На наше переконання, у цьому рішенні чітко простежується вплив на суддів постулатів ліберального комунітаризму як синтезу ліберальних і комунітаристських парадигм. З одного боку, ЄСПЛ виголошує тезу, яка, зауважимо, мала б бути співчутливо сприйнята в комунітаристських колах: «Там, де в межах однієї країни проживають різні культурні спільноти громадян, державна влада може опинитися перед обличчям різних імперативів, як моральних, так і соціальних». З другого боку, вирішальним аргументом Суду є класичний ліберальний постулат, конкретизований щодо ситуації заявника: «Існуюче моральне неприйняття гомосексуалізму в Північній Ірландії, а також заклопотаність громадськості тим, що будь-яке послаблення закону призведе до ерозії існуючих моральних принципів, не можуть бути підставою для такого значного втручання у приватне життя заявника» [18]. Використаний ЄСПЛ принцип викликає пряму асоціацію з відомим пасажем одного з найяскравіших представників класичного лібералізму ХХ ст. Л. Мізеса: «Схильність наших сучасників вимагати владної заборони, як тільки щось їм не подобається, та їхня готовність підкорятися таким заборонам, навіть якщо те, що треба заборонити, є досить прийнятним для них, засвідчує, наскільки глибоко вкорінений у них дух рабства. <...> Вільна людина має спокійно сприймати те, що її співгромадяни чинять та живуть інакше, ніж вона вважає за належне. Вона повинна звільнитися від звички викликати поліцію, як тільки їй щось не подобається» [12, 11]. У вказаній справі ЄСПЛ вочевидь погодився із наведеною тезою класика ліберальної думки, *de facto* поклавши її до основи свого рішення.

Нарешті приділимо увагу справі «*Прітті проти Сполученого Королівства*» (2002 р.), у процесі розгляду якої було порушено важливі етичні та морально-світоглядні проблеми. Заявниця (паралізована жінка, що страждає від невиліковної дегенеративної хвороби) стверджувала, що відмова генерального прокурора Великої Британії надати їй чоловікові імунітет від притягнення до суду у випадку, якщо він допоможе їй вчинити самогубство, та заборона в національному праві надавати допомогу у вчиненні самогубства становили порушення її прав, гарантованих, зокрема, ст. 8 Конвенції.

Матеріали розгляду цієї справи у контексті нашого дослідження є дуже важливими з огляду на те, що ЄСПЛ у ній фактично підсумовує свої правові позиції, сформульовані у попередніх рішеннях щодо поняття «приватне

життя» і виокремлює основні, на його погляд, елементи цього поняття.

Зокрема, Суд зазначає, що: 1) воно охоплює фізичну та психічну цілісність людини (п. 22 рішення у справі від 26 березня 1985 р. «Х. і У. проти Нідерландів»; 2) іноді може включати в себе деякі аспекти її фізичного та соціального «я» (п. 53 рішення у справі від 7 лютого 2002 р. «Мікулич проти Хорватії»); 3) такі аспекти життя людини, як, наприклад, гендерна ідентифікація, ім'я та сексуальна орієнтація, статеве життя, є елементами її особистого життя, право на яке гарантується ст. 8 (див., наприклад, п. 63 рішення у справі від 25 березня 1992 р. «В. проти Франції»; п. 24 рішення у справі від 22 лютого 1994 р. «Бургартц проти Швейцарії»; п. 41 рішення у справі від 22 жовтня 1991 р. «Даджен проти Сполученого Королівства»; п. 36 рішення у справі від 19 лютого 1997 р. «Ласкі, Джаггард і Браун проти Сполученого Королівства»; 4) ст. 8 також гарантує право на особистий розвиток і право людини налагоджувати й розвивати стосунки з іншими людьми та зовнішнім світом (див., наприклад, доповідь Комісії у згаданому вище рішенні у справі «Бургартц проти Швейцарії», п. 47; доповідь Комісії у рішенні у справі «Фрідл проти Австрії», п. 45); 5) хоча в жодній попередній справі не встановлено, що як таке право на самовизначення міститься у ст. 8 Конвенції, Суд вважає, що поняття особистої самостійності є важливим принципом, на підставі якого тлумачаться її гарантії (п. 61) [20].

Отже, у справі «Прітті проти Сполученого Королівства» Суд вперше зробив безпосереднє посилання на поняття самостійності особи («*personal autonomy*»). Як зазначає Б. Неделек, «закріплюючи дійсне право на особисту автономність індивіда щодо держави та щодо інших, вони (європейські судді. — О. П.) ставлять його постать у центр цивілізації і підносять право на

приватне життя в ранг засадничої цінності, необхідної для *повного розквіту людини в демократичному суспільстві*» (курсив наш. — О. П.) [8, 350]. Гадаємо, що виділені нами слова відомого французького дослідника можуть претендувати на те, щоб стати формулою (квінтесенцією) ліберального комунітаризму.

Прикметно, що у рішенні з розглядуваної справи Суд, оперуючи притаманними *лібералістській* ідеології терміно-поняттями «самостійності особи», «персональної автономії», «права людини будувати своє життя в обраний нею спосіб (що може передбачати наявність у неї можливості займатися діяльністю, яка, як вважають, фізично й морально шкідлива для неї)», «вкорінене уявлення про свою особистість і своє “я”» і з розумінням ставлячись до вимог п. Прітті, все ж «встановлює, що держави мають право, за допомогою дії загальної кримінально-правової норми, здійснювати регулювання діяльності, шкідливої для життя та безпеки інших людей. Чим серйознішою є така шкода, тим більшої ваги набувають інтереси здоров'я та безпеки людей при їх пропорційному зіставленні з принципом особистої автономії» (п. 74). Отже, Суд доходить висновку, що втручання в цій справі можна виправдати як «необхідне в демократичному суспільстві» для захисту прав інших («слабких та уразливих, і особливо тих, хто неспроможний приймати свідомі рішення, супроти дій, що мають на меті припинити їхнє життя або сприяти його припиненню»). Відповідно, жодного порушення ст. 8 Конвенції допущено не було (п. 78).

На завершення наведемо фрагмент висловленої у справі «Прітті проти Сполученого Королівства» позиції Уряду Великої Британії, який, гадаємо, наочно ілюструє підставність нашої тези про прихильність (яка, зауважимо, природно виникає вже з огляду на їх владний статус і процесуальне становище) представників держави до аргументації відверто потестарного, макіа-

велліанського [21] гатунку: «Держава має право, у межах своєї свободи розсуду, визначати міру фізичної шкоди, на яку може погоджуватися особа, і тому навіть ще більш визначеним є право держави вирішувати, чи може людина дати згоду на те, щоб її вбили (п. 60)» [20]. Як видається, додаткові коментарі тут зайві.

Отже, видається, що в положеннях ст. 8 Конвенції особливо рельєфно проявляється напруга по лінії лібералізм — комунітаризм, адже за своєю природою право на приватність є, так би мовити, найбільш *лібералістичним* (тобто — гранично індивідуалістичним, особистісним) — таким, що становить концентрований, серцевинний зміст саме означеного напрямку політико-правової філософії, а в певному сенсі — також усієї системи прав людини першого покоління. Гадаємо, що ставлення до цього права може водночас бути, образно кажучи, тим лакмусовим папірцем, який виявляє «справжнього» ліберала. Опоненти цієї тези можуть запитати: а хіба інші права (у тому числі гарантовані Конвенцією: право на життя, на особисту недоторканність, на справедливий судовий розгляд тощо) не є лібералістичними? На це запитання дозволимо собі відповісти таким чином: безперечно, вони теж визнаються і відстоюються апологетами лібералізму, але щодо їх розуміння та оцінки (на відміну від права на приватність) загалом немає принципових розбіжностей і серед представників інших політико-правових течій, — комунітаріїв, соціалістів, консерваторів тощо. Окрім того, історично первинне смислове ядро права на приватність було співзвучним саме з *індивідуалізмом* (фр. — *individualisme*) як рисою світогляду, що характеризується самопротиставленням окремого індивіда колективові та суспільству [22, 280] («право бути залишеним у спокої»).

Завдяки рішенням Суду положення ст. 8 Конвенції поповнились низкою

нових смислів, що вкотре засвідчує її «живий» характер. Сьогодні ця тенденція продовжує розвиватися у, так би мовити, геометричній прогресії, охоплюючи дедалі більше аспектів приватного життя особи.

Визнання Судом додатково до обов'язку невтручання держави у приватну сферу громадян ще й її *позитивних* обов'язків щодо реалізації прав, гарантованих ст. 8 Конвенції, може розглядатись як свідчення певної еволюції не лише правових позицій ЄСПЛ, а й філософсько-правових підходів, що лежали в їх основі. Філософсько-правове підґрунтя позицій Суду щодо приватного життя трансформується від класичних ліберальних (а то й лібертарних) засад — до імпліцитних неоліберальних засновків, що проявляється у включенні до змісту розглядуваного конвенційного права обов'язків держави із вчинення нею активних дій із забезпечення, дієвого гарантування його реальності та ефективності.

У попередній нашій публікації було зроблено висновок про недостатність розгляду конституційно-правового статусу особи лише під кутом зору дихотомії «лібералізм — комунітаризм» і про те, що у подальшому видається доцільним розгортати дослідження у межах трикутника «влада (потестарний дискурс) — людина (лібералізм) — суспільство (комунітаризм)» [4, 164]. Однак гадаємо, що ЄСПЛ у процесі обґрунтування своїх рішень все ж значною мірою схиляється до пошуків балансу в межах саме означеної дихотомії (що саме по собі, звісно, ще аж ніяк не може свідчити про невикористання в його практиці певних «потестарних» підходів). Водночас видається цілком природним і логічним, що потестарний дискурс більше проявляється у позиціях національних урядів держав-відповідачів, зокрема при отождоженні ними суспільних інтересів із державними.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2006. — № 30. — Ст. 260.
2. *Де Сальвіа М.* Прецеденты Европейского Суда по правам человека. Руководящие принципы судебной практики, относящиеся к Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод. Судебная практика с 1960 по 2002 г. — СПб., 2004. — 1072 с.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
4. Принцип верховенства права: проблеми теорії та практики : моногр. / П. М. Рабінович, О. М. Луців, С. П. Добрянський, О. З. Панкевич, С. П. Рабінович // Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина. Серія І. Дослідження і реферати. — Л., 2016. — Вип. 30. — 200 с.
5. Шевчук С. Судовий захист прав людини: практика Європейського Суду з прав людини у контексті західної правової традиції. — Вид. 2-е, випр., доп. — К., 2007. — 848 с.
6. Постановление Европейского суда по правам человека от 24 июля 2003 г. по делу «Смирновы против Российской Федерации» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://old.lawru.info/legal2/se14/pravo14347/page3.htm>.
7. «Нимитц против Германии» (Niemietz v. Germany) : постановление Европейского Суда по правам человека от 16 декабря 1992 г [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://european-court.ru/resheniya-evropejskogo-suda-na-russkom-yazyke/nimitc-protiv-germanii-postanovlenie-evropejskogo-suda/>.
8. Неделек Б. Стаття 8 Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод // Європейська конвенція з прав людини: основні положення, практика застосування, український контекст / за ред. О. Л. Жуковської. — К., 2004. — С. 347–400.
9. Справа «Абдулазіз, Кабалес і Балкандалі» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/980_333.
10. Боаз Д. Ключові поняття лібертаризму // Лібералізм : антологія / упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. — 2-ге вид. — К., 2009. — С. 35–42.
11. Гумбольдт В. Позитивна і негативна держава // Лібералізм : антологія. / упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. — 2-ге вид. — К., 2009. — С. 649–651.
12. Мізес Л. Лібералізм у класичній традиції // Лібералізм : антологія / упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. — 2-ге вид. — К., 2009. — С. 3–19.
13. Панкевич О. З. Лібералізм і комунітаризм: до питання про дві парадигми сучасної політико-правової філософії // Право і громадянське суспільство. — 2013. — № 3 (4). — С. 122–134.
14. Рабінович С. П. Права людини у природно-правовій думці католицької церкви (за матеріалами соціальної доктрини католицизму) // Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина. Серія І. Дослідження і реферати. — Л., 2004. — Вип. 7. — 198 с.
15. Судебное решение «Беррехаб (Berrehab) против Нидерландов» (извлечение) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://european-court.ru/uploads/ECHR_Berrehab_v_Netherlands_28_06_1988.
16. Сичивица О. М. Ліберал-рестрикціонізм і архітектура гармонічного миру : історіософ.-політолог. трактат. — Львів, 2013. — 1220 с.
17. «Чемпен против Соединенного Королевства» : судебное решение от 18 января 2001 г. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.srji.org/resources/search/22/>.
18. «Даджен против Соединенного Королевства» (Dudgeon v. the United Kingdom) : постановление Европейского суда по правам человека от 22 октября 1981 г. (извлечение) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://european-court.ru/resheniya-evropejskogo-suda-na-russkom-yazyke/dadzen-protiv-soedinennogo-korolevstva-postanovlenie-evropejskogo-suda/>.
19. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод у практиці судів України / А. Г. Ярема, Л. І. Григор'єва, В. І. Гуменюк та ін. — К., 2008. — 329 с.
20. Справа «Прітті проти Сполученого Королівства» (Case of Pretty v. The United Kingdom) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/980_210/.
21. Гребенник Г. П. Проблема отношений политики и морали (Опыт конструирования макиавеллианско-кантианского метадискурса). — Одесса, 2007. — 616 с.
22. Індивідуалізм // Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. — К., 1977.

REFERENCES

1. Pro vykonannya rishen ta zastosuvannya praktyky Ievropeiskoho sudu z prav liudyny: Zakon Ukrainy vid 23 liutoho 2006 r. № 3477-IV [About implementation of decisions and application of practice of the European Court of Human Rights: The law of Ukraine of February 23, 2006 № 3477-IV], *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 2006, no. 30, Article 260.
2. De Salvia M. Precedenty Evropeyskogo Suda po pravam cheloveka. Rukovodyashchie printsipy sudebnoy praktiki, odnosyashchiesya k Evropeyskoy konventsii o zashchite prav cheloveka i osnovnykh svobod. Sudebnaya praktika s 1960 po 2002 g. [Precedents of the European Court of Human Rights. The guidelines of court practice relating to the European convention on human rights protection and fundamental freedoms. Court practice from 1960 to 2002], Saint Petersburg, 2004, 1072 p.

3. Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod vid 4 lystopada 1950 r. [The convention on human rights protection and fundamental freedoms of November 4, 1950]. Available at: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
4. Pryntsyyp verkhovenstva prava: problemy teorii ta praktyky [Principle of the rule of law: problems of the theory and practice], Lviv, 2016, Issue 30, 200 p.
5. Shevchuk S. Sudovi zakhyt prav liudyny: praktyka Ievropeiskoho Sudu z prav liudyny u konteksti zakhidnoi pravovoi tradytzii [Judicial human rights protection: practice of the European Court of Human Rights in the context of the western legal tradition], Kyiv, 2007, 848 p.
6. Postanovlenie Evropeyskogo suda po pravam cheloveka ot 24 iyulya 2003 g. po delu «Smirnovy protiv Rossiyskoy Federatsii» [The resolution of the European Court of Human Rights of July 24, 2003 on business «Smirnov against the Russian Federation»]. Available at: <http://old.lawru.info/legal2/se14/pravo14347/page3.htm>.
7. «Nimitts protiv Germanii» (Niemietz v. Germany): postanovlenie Evropeyskogo Suda po pravam cheloveka ot 16 dekabrya 1992 g. [Niemietz v. Germany: the resolution of the European Court of Human Rights of December 16, 1992]. Available at: <http://european-court.ru/resheniya-evropejskogo-suda-na-russkom-yazyke/nimitc-protiv-germanii-postanovlenie-evropejskogo-suda/>.
8. Nedielek B. Stattia 8 Ievropeiskoi konventsii pro zakhyst prav liudyny ta osnovnykh svobod [Article 8 of the European convention on human rights protection and fundamental freedoms], *Ievropeiska konventsiiia z prav liudyny: osnovni polozhennia, praktyka zastosuvannia, ukrainskyi kontekst*, Kyiv, 2004, pp. 347–400.
9. Sprava «Abdulaziz, Kabales i Balkandali» [Case «Abdulaziz, Kabales and Balkandali»]. Available at: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/980_333.
10. Boaz D. Kliuchovi poniattia libertaryzmu [Key concepts of a libertarizm], *Liberalizm: antolohiia*, Kyiv, 2009, pp. 35–42.
11. Humboldt V. Pozytyvna i nehatyvna derzhava [Positive and negative state], *Liberalizm: antolohiia*, Kyiv, 2009, pp. 649–651.
12. Mizes L. Liberalizm u klasychnii tradytzii [Liberalism in classical tradition], *Liberalizm: antolohiia*, Kyiv, 2009, pp. 3–19.
13. Pankevych O. Z. Liberalizm i komunitaryzm: do pytannia pro dvi paradyhmy suchasnoi polityko-pravovoi filosofii [Liberalism and communitarianism: to a question of two a paradigm of modern political and legal philosophy], *Pravo i hromadianske suspilstvo*, 2013, no. 3 (4), pp. 122–134.
14. Rabinovych S. P. Prava liudyny u pryrodno-pravovii dumtsi katolytskoi tserkvy (za materialamy sotsialnoi doktryny katolytysmu) [Human rights in a natural and legal thought of Catholic church (on materials of the social doctrine of Catholicism)], *Pratsi Lvivskoi laboratorii prav liudyny i hromadianyna. Seriia I. Doslidzhennia i referaty*, Lviv, 2004, Issue 7, 198 p.
15. Sudebnoe reshenie «Berrekhab (Berrehab) protiv Niderlandov» (izvlechenie) [Case «Berrehab vs the Netherlands» (Extraction)]. Available at: http://european-court.ru/uploads/ECHR_Berrehab_v_Netherlands_28_06_1988.
16. Sichivitsa O. M. Liberal-restryktsionizm i arkhitektonika garmonicheskogo mira [Liberal-restrictionizm and to archytechtonic of the harmonious world]. Lvov, 2013, 1220 p.
17. «Chempen protiv Soedinennogo Korolevstva», Sudebnoe reshenie ot 18 yanvarya 2001 g. [«Chempen vs the United Kingdom». The judgment of January 18, 2001]. Available at: <http://www.srji.org/resources/search/22/>.
18. «Dadzhen protiv Soedinennogo Korolevstva» (Dudgeon v. the United Kingdom): Postanovlenie Evropeyskogo Suda po pravam cheloveka ot 22 oktyabrya 1981 g. (izvlechenie) [Dudgeon v. The United Kingdom: The resolution of the European Court of Human Rights of October 22, 1981 (extraction)]. Available at: <http://european-court.ru/resheniya-evropejskogo-suda-na-russkom-yazyke/dadzhen-protiv-soedinennogo-korolevstva-postanovlenie-evropejskogo-suda/>.
19. Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod u praktytsi sudiv Ukrainy [The convention on human rights protection and fundamental freedoms in practice of courts of Ukraine], Kyiv, 2008, 329 p.
20. Sprava «Pritti proty Spoluchenooho Korolivstva» (Case of Pretty v. The United Kingdom) [Case of Pretty v. The United Kingdom]. Available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/980_210/.
21. Grebennik G. P. Problema otnosheniy politiki i morali (Opyt konstruirovaniya makiavelliansko-kantianskogo metadiskursa) [Problem of the relations of policy and morals (Experience of designing Makiavellis' and Kants' metadiscourse)], Odessa, 2007, 616 p.
22. Indyvidualizm [Individualism], *Slovnnyk inshomovnykh sliv*, Kyiv, 1977.

Панкевич О. З. Захист права на приватність: динаміка світоглядно-методологічних основ (за матеріалами практики Європейського суду з прав людини)

Анотація. У статті здійснений загальнотеоретичний та філософсько-правовий аналіз практики Європейського суду з прав людини щодо захисту права на приватність. Особлива увага приділяється необхідності врахування відмінностей між комунітаристськими, лібералістичними та потестарними інтерпретаціями правових категорій. Значне місце відведено висвітленню особливостей ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, в якій, на думку автора, найбільш яскраво проявляється напруження по лінії лібера-

лізм – комунітаризм: право на приватність само по собі є найбільшою мірою лібералістичним, тобто таким, що становить серцевину цієї політико-правової філософії. Завдяки рішенням Суду положення ст. 8 Конвенції поповнилися низкою нових смислів, що засвідчує «живий» характер документа. Сьогодні ця тенденція продовжує спостерігатися, охоплюючи все більше аспектів приватного життя особи. Визнання Судом додатково до обов'язку невтручання держави у приватну сферу громадян ще й її позитивних обов'язків щодо реалізації прав, гарантованих ст. 8, може розглядатися не тільки як свідчення певної еволюції правових позицій ЄСПЛ, а й філософсько-правових підходів, що лежали в їх основі. Філософсько-правове підґрунтя позицій Суду щодо приватного життя трансформуються від класичних ліберальних (а то й лібертарних) засад – до імпліцитних неоліберальних засновків, що проявляється у включенні до змісту розглядуваного конвенційного права обов'язків держави із вчинення нею активних дій із забезпечення його реальності та ефективності.

Ключові слова: право на приватність, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Європейський суд з прав людини, лібералізм, комунітаризм, ліберальний комунітаризм, потестарний дискурс.

Панкевич О. З. Защита права на приватность: динамика мировоззренческо-методологических оснований (по материалам практики Европейского суда по правам человека)

Аннотация. В статье осуществлен общетеоретический и философско-правовой анализ практики Европейского суда по правам человека по защите права на приватность. Особое внимание уделяется необходимости учета различий между коммунитаристскими, либералистическими и потестарными интерпретациями правовых категорий. Значительное место отведено освещению особенностей ст. 8 Конвенции о защите прав человека и основных свобод, в которой, по мнению автора, наиболее ярко проявляется напряжение по линии либерализм – коммунитаризм: право на приватность само по себе является в наибольшей степени либералистическим, то есть таким, что составляет сердцевину этой политико-правовой философии. Благодаря решениям Суда положения ст. 8 Конвенции пополнились рядом новых смыслов, что свидетельствует о «живом» характере документа. Сегодня эта тенденция продолжает наблюдаться, охватывая все больше аспектов частной жизни лица. Признание Судом дополнительно к обязанности невмешательства государства в частную сферу граждан еще и его положительных обязанностей по реализации прав, гарантированных ст. 8, может рассматриваться не только как свидетельство определенной эволюции правовых позиций ЕСПЧ, но и философско-правовых подходов, лежащих в их основе. Философско-правовой базис позиций Суда относительно частной жизни трансформируется от классических либеральных (а то и либертарных) основ – до имплицитных неоліберальных предпосылок, что проявляется во включении в содержание рассматриваемого конвенционного права обязанностей государства по совершению им активных действий по обеспечению его реальности и эффективности.

Ключевые слова: право на приватность, Конвенция о защите прав человека и основных свобод, Европейский суд по правам человека, либерализм, коммунитаризм, либеральный коммунитаризм, потестарный дискурс.

Pankevych O. Protection of Right to Privacy: Dynamics of World Outlook-Methodological Based (Based on Practice of European Court of Human Rights)

Annotation. This article provides general theoretical and philosophical-legal analysis of the European Court of Human Rights practice with regard to the protection of the right to privacy. A particular attention is paid to the need to consider the differences between communitarian, liberalistic and potestary interpretations of the legal categories. A high profile is given to coverage of features of Article 8 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, where, according to the author, the tension on the line of liberalism is most evident – communitarianism: since the right to privacy itself is most liberalistic, i.e. the one that is the core of this political and legal philosophy. Thanks to the decision of the Court, a number of new senses has joined the provision of Article 8, which is an evidence of a «living» nature of the Convention. Today, the trend continues to be observed, covering even more aspects of private life of a person. The recognition by the Strasbourg Court of the positive obligations of the state on implementing the rights guaranteed by Article 8 in addition to its obligation of non-interference in the private sphere of citizens, can be considered not only as evidence of some evolution of legal stance of the ECHR, but as philosophical and legal approaches that formed their basis. Philosophical and legal foundation of the Court's stance regarding private life is transformed from classical liberal (and even libertarian) principles – to implicit neoliberal premises, which manifests itself in including in the content of the considered conventional law of obligations of the state on taking active steps to ensure its reality and effectiveness.

Key words: right to privacy, the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, the European Court of Human Rights, liberalism, communitarianism, liberal communitarianism, potestary discourse.